

دکتر علی شریعتی

(۱۳۰۲)

جعفر ربانی

معلمان
بزرگ

پیوست که در همین رابطه همراه با آیت الله سیدرضا زنجانی و جمعی دیگر دستگیر و مدتی زندانی شد. در همین سال هاست که شریعتمداری در دانشکده حقوق دانشگاه تهران پذیرفته می شود و ضمن انجام خدمت معلمی در آموزش و پرورش مدرک این رشته را دریافت می کند. دکتر شریعتمداری در همان زمان در دانشکده ادبیات نیز به تحصیل در رشته فلسفه و علوم تربیتی پرداخت ولی این رشته را پس از گذراندن دوره سربازی به اتمام رساند. او در این رشته شاگرد اول شد، از این رو از سوی دولت برای ادامه تحصیل به امریکا اعزام گردید و طی سه سال توانست مدرک دکترای خود را در رشته تعلیم و تربیت از دانشگاه تنسی دریافت کند.

شریعتمداری که در دانشگاه تهران از محضر استادانی چون دکتر علی اکبر سیاسی، دکتر محمدباقر هوشیار، دکتر غلامحسین صدیقی، دکتر یحیی مهدوی و استاد محمود شهابی استفاده کرده بود، در امریکا نیز از استادان آنجا به خوبی بهره برد طوری که بعدا به دعوت یکی از استادانش، به مدت دو سال به امریکا بازگشت و در دانشگاه ایندیانا و تنسی به تدریس پرداخت. در واقع از او خواسته شد که برای همیشه در امریکا بماند ولی وی بازگشت به وطن و خدمت در سرزمین مادری را ترجیح داد.

دکتر شریعتمداری در سال ۱۳۳۷ به ایران بازگشت و این زمانی بود که در دانشگاه شیراز، رشته علوم تربیتی به منظور تربیت دبیر، در

در میان معلمان و استادان برجسته تعلیم و تربیت در ایران، اندک شمارند کسانی که نگاهی همه جانبه - از جهات فردی، اجتماعی، دینی، سیاسی و... - به این رشته داشته باشند و در عمل نیز به آنچه می گویند تعهد و پای بندی نشان دهند. استاد دکتر علی شریعتمداری یکی از این اندک شمار هاست و به حق باید از ایشان به عنوان چهره های ماندگار در تعلیم و تربیت معاصر ایران نام برد. در این نوشته نگاهی داریم به زندگی استاد.

علی شریعتمداری در سال ۱۳۰۲ شمسی در خانواده ای روحانی در شیراز به دنیا آمد. دوره ابتدایی و دوره اول متوسطه را در همان شهر گذراند و سپس وارد دانش سرای مقدماتی شد. پس از گذراندن این دوره به عنوان آموزگار وارد وزارت فرهنگ (آموزش و پرورش) شد و به تدریس در مدارس پرداخت. علاقه های دینی وی و فضای خاص سیاسی - اجتماعی دهه ۱۳۲۰ شریعتمداری را به عرصه فعالیت های ملی، مذهبی و سیاسی کشاند و او از همان سال های نوجوانی وارد مبارزات سیاسی شد. در سال ۱۳۲۵، در شیراز، «انجمن پیروان اسلام» را تشکیل داد. این انجمن در شهرهای فسا، جهرم، استهبان و دیگر شهرهای فارس فعالیت داشت. وی سپس به تهران انتقال یافت. در تهران، قبل از کودتای ۲۸ مرداد با همکاری محمد نخبش که فردی مبارز و آزادی خواه بود در «حزب مردم ایران» فعالیت می کرد. وقتی کودتا شد به «نهضت مقاومت ملی»

این قداست که
در حیات اجتماعی
انسان ها بود در
آغاز آن ها را متوجه
حيوانات و گیاهان
نمود اما به تدریج
این شکل گیری
توسط پیامبران
الهی از مسیر
ساده و ابتدایی
و غیر عقلانی و
غیر انسانی خود
خارج شد و در
جهت خداشناسی
قرار گرفت

**دکتر شریعتمداری
از مریبانی است
که به آزادی، اراده،
گفت و گو، شخصیت
و نقش جامعه
در تربیت بسیار
بها می دهند و در
ضمن برای تعلیم
دینی نقش محوری
قائل اند**

دکتر علی محمد کاردان

**رهبرانی که
می خواهند گروهی
از مردم را ارشاد
کنند، نباید به
تهدید و ارباب
و خشونت روی
آورند، چرا که
نه تنها تأثیری
مثبت و سازنده
نخواهد داشت
بلکه برعکس
ایجاد، بدبینی و
خصومت و مقاومت
و عدم تعهد می کند**

که جای خود دارد، سخنرانی های علمی بسیاری ایراد کرده است. سخنرانی هایی که در آن ها همواره بر «تعقل، آزاد اندیشی، اراده، اختیار، شناخت و آگاهی» تکیه دارد و این نکته ای است که در آثار مکتوب او نیز به خوبی قابل مشاهده است. اما تألیف دکتر شریعتمداری حداقل ۳۰ تألیف یا ترجمه در زمینه های تربیتی دارد. وی نخست در امریکا رساله دکتری خود را با عنوان «فلسفه اجتماعی جامعه ایران» نوشت که در آن اعتقاد مردم را به مبانی اسلام و اینکه اساس فلسفه اجتماعی مردم ایران را اعتقاد به خدا تشکیل می دهد مطرح کرد. سپس در دانشگاه شیراز کتاب اصول و فلسفه تعلیم و تربیت را نوشت که به عنوان کتاب درسی دانشگاه ها مقبول افتاد. از دیگر کتاب های اوست: روان شناسی تربیتی؛ مسائل فلسفی و مکتب های فلسفی و مبانی علوم؛ جامعه و تعلیم و تربیت، مقدمه روان شناسی؛ تفکر منطقی (ترجمه) اثر دکتر اسمیت، استاد وی در امریکا، اصول راهنمایی؛ منطق، تئوری تحقیق (ترجمه) اثر جان دیویی مربی مشهور امریکایی؛ فرهنگ سکوت (ترجمه) اثر پائولو فریره، رسالت دانشگاه و تعهد روشنفکر؛ ارزشیابی شخصیت در مناسبات انسانی؛ نقش دانشگاه در سیاست، روشنفکر کیست؟ شناخت.

دکتر شریعتمداری از مریبانی است که به آزادی، اراده، گفت و گو، شخصیت و نقش جامعه در تربیت بسیار بها می دهند و در ضمن برای تعلیم دینی نقش محوری قائل اند. وی می گوید: «از همان اوان که انسان دست به تشکیل اجتماع زد، بعد معنوی و الهی در وجود او ظاهر شد. هر چند این قداست که در حیات اجتماعی انسان ها بود در آغاز آن ها را متوجه حیوانات و گیاهان نمود اما به تدریج این شکل گیری توسط پیامبران الهی از مسیر ساده و ابتدایی و غیر عقلانی و غیر انسانی خود خارج شد و در جهت خداشناسی قرار گرفت.» در زمینه تهدید و ارباب و اجبار در مسائل مربوط به تربیت و پرورش نیز نقطه نظر دکتر شریعتمداری قابل توجه است: «تهدید و ارباب و اجبار از لحاظ تربیتی هیچ گونه اثر مثبتی ندارد و برخلاف اصول تعلیم و تربیت است. در این موارد باید به چند مسئله توجه کرد. گاهی ما جامعه را از نظر امنیت و حیات اجتماعی در نظر می گیریم که در این صورت مسئله به شکل دیگری ظاهر می شود، یعنی در این حالت باید مجازات و وجود داشته باشد اما در مسئله تربیت وضع به گونه ای دیگر است. مثلاً پدر و مادری که می خواهند فرزندانشان را تربیت کنند، معلمی که می خواهد به شاگردانش تربیت بیاموزد و یا رهبرانی که می خواهند گروهی از مردم را ارشاد کنند، نباید به تهدید و ارباب و خشونت روی آورند، چرا که نه تنها تأثیری مثبت و سازنده نخواهد داشت بلکه برعکس ایجاد، بدبینی و خصومت و مقاومت و عدم تعهد می کند. با توجه به این اصل مهم، ما در امور مربوط به تعلیم و تربیت کوشش می کنیم. بیشتر روی فهم و تعقل افراد تکیه کنیم نه اعمال قدرت و خشونت. تربیت اسلامی هم چنین مبنایی دارد. مثلاً در تفسیر آیهای که در سوره مبارکه لقمان آمده است: «و لقد آتینا لقمان الحکمه...» در کتاب تحف العقول از قول حضرت امام موسی کاظم (ع) نقل شده که مراد از حکمت عقل و فهم است. اصولاً تربیت اسلامی براساس فهم و تعقل پایه گذاری شده و مکتبی که بخواهد این عوامل را مبنای کارش قرار دهد نه می تواند از ارباب و تهدید استفاده کند و نه افراد را از طریق زور وادار به پذیرفتن افکار و عقاید خودش کند و صرفاً از طریق بحث و گفت و گو می کوشد تا آن ها را ارشاد کند.»

حال تأسیس بود. بنابراین وی در آن دانشگاه استخدام شد و با عنوان دانشیار به مدت سه سال تدریس کرد تا اینکه به خاطر فعالیت های سیاسی از دانشگاه اخراج شد. در این زمان، این بار در دانشگاه اصفهان، رشته فلسفه و علوم تربیتی در حال تأسیس بود و رئیس دانشگاه از دکتر شریعتمداری برای تدریس در آنجا دعوت کرد. او نیز پذیرفت و به اصفهان رفت.

سال های حضور دکتر شریعتمداری در دانشگاه اصفهان، هم برای خودش و هم برای دانشجویان، «سال های پرباری بود. وی با دانشجویان روابطی صمیمی و تا حدی خارج از عرف رایج در فضای دانشگاهی داشت. با شخصیت های فعال در خارج دانشگاه نیز رابطه داشت و از جمله با «کانون علمی و تربیتی جهان اسلام» که به همت پاره ای از روشن اندیشان اصفهان تأسیس شده بود همکاری می کرد. در همین سال ها بود که او توانست کتاب های ارزنده ای را تألیف و ترجمه کند و در اختیار جامعه دانشگاهی قرار دهد.

دکتر شریعتمداری پس از انقلاب، به همکاری با دولت موقت و شورای انقلاب دعوت شد و به عنوان اولین وزیر علوم و آموزش عالی معرفی گردید. هنگامی نیز که ماجرای انقلاب فرهنگی در دانشگاه ها به وقوع پیوست وی یکی از ۵ نفری بود که از سوی امام خمینی به عضویت ستاد انقلاب فرهنگی درآمدند. و تا امروز در این نهاد - که نام آن به «شورای عالی انقلاب فرهنگی» تغییر کرده - به خدمت مشغول است. ایشان در یک دوره نیز - در دهه ۷۰ - رئیس فرهنگستان علوم ایران بوده است.

در دی ماه گذشته سومین مراسم اعطای جایزه علمی استاد دکتر علی محمد کاردان با اهدای تندیس ویژه آن استاد فقید به دکتر علی شریعتمداری برگزار شد و بدین وسیله از خدمات علمی و فرهنگی دکتر شریعتمداری تقدیر به عمل آمد. در این مراسم که پاره ای از فرهیختگان و استادان طراز اول شرکت داشتند، دکتر زرضا داوری اردکانی، دکتر مهدی گلشنی و دکتر غلامعلی افروز نیز از خدمات دو استاد مذکور تجلیل نمودند. از جمله دکتر داوری گفت: «من ۵۰ سال به دکتر کاردان ارادت داشتم و از دکتر شریعتمداری هم ۴۰ سال بهره بردم.» وی اضافه کرد: «دانشمندان در جهان خوب زندگی می کنند و در میان مردم بهترین زندگانی را دارند.»

دکتر داوری همچنین گفت: «دکتر کاردان و دکتر شریعتمداری کار بزرگی انجام دادند و آن این بود که به ما نشان دادند نباید تعلیم و تربیت را کوچک بشماریم. دکتر شریعتمداری استاد فلسفه آموزش و پرورش هستند. این رشته ای است که راه را نشان می دهد و راهنمایی می کند. دکتر کاردان هم کارهایی کرده اند که ما قدر آن ها را به خوبی می دانیم. دکتر شریعتمداری متمم و مکمل دکتر کاردان هستند. ایشان تأکیدی که بر روش آموزش و پرورش دارند این است که معلم باید دانش آموزان خودش را چنان بار بیاورد که طرح مسئله کنند تا با علم آینده مواجه شوند و مشکلات را درک کنند و از آن بگذرند. و این مسئله ای است که ما به آن نمی پردازیم.»

اندیشه ها و افکار تربیتی دکتر شریعتمداری

دکتر شریعتمداری در عرصه تعلیم و تربیت، در چند شاخه فعال بوده است: تدریس، سخنرانی و تألیف و ترجمه. در شاخه تدریس، به ویژه در دانشگاه اصفهان، بسیار تأثیرگذار بود و از شاخص ترین استادان رشته خود به شمار می رفت و لذا دانشجویان او اغلب معلمان و استادان موفقی از کار درآمده اند. در زمینه سخنرانی نیز، به جز سخنرانی های ارشادی و آگاهی بخش دینی و اجتماعی او